

Witte raaf onder zwarte kraaien

Witte raaf

onder zwarte kraaien

Jacques Schreurs (1893-1966) de laatste priester-dichter

Colofon

© 2022	Theo Schouw
© 2022	Uitgeverij Leon van Dorp
Vormgeving:	Els Gulpen Grafische Vormgeving, Heerlen
Omslagontwerp:	Els Gulpen Grafische Vormgeving, Heerlen
Omslagfoto:	Mathieu Koch (1900-Roermond-1976)
Druk:	Wilco BV, Amersfoort
Papier:	100 grams houtvrij getint offset, merk Fly
Lettertype:	Alegreya en Alegreya Sans
ISBN	978-90-79226-89-4
NUR	680

Niets uit deze uitgave mag verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm, internet, sociale media of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Bij het samenstellen van dit boek is uiterste zorgvuldigheid betracht wat betreft het gebruik van foto's en documenten. Voor zover uitgeverij, auteur en redactie weten, is er in alle gevallen overeenstemming met de auteursrechthebbende over gebruik van het materiaal. Wie meent dat inbreuk is gemaakt op zijn of haar rechten gelieve zich te wenden tot de uitgeverij.

Uitgeverij Leon van Dorp, Ovidiusstraat 107, 6417 VT Heerlen.

info@leonvandorp.nl
www.leonvandorp.nl

Inhoud

Introductie	7
HOOFDSTUK 1 Moeder Anna	15
HOOFDSTUK 2 “Niet bemind, maar ook niet geschuwd”	33
HOOFDSTUK 3 Intermezzo in Ugchelen	51
HOOFDSTUK 4 Een veelbelovende nieuwkomer	61
HOOFDSTUK 5 Priester-dichter	77
HOOFDSTUK 6 Kapelaan in Sittard	97
HOOFDSTUK 7 Niet bekwaam en minderwaardig	113
HOOFDSTUK 8 Sjanke Crasborn	131
HOOFDSTUK 9 Eiland der eenzamen	143
HOOFDSTUK 10 Onder de nonnen	165
HOOFDSTUK 11 De Bruid en de Kroniek	187
HOOFDSTUK 12 Schreurs en Hanlo	205

HOOFDSTUK 13	
'Dat woord ben ik'	215
HOOFDSTUK 14	
Het lied van de sluier	229
HOOFDSTUK 15	
Startend toneelschrijver	241
HOOFDSTUK 16	
'Treedt aan kameraden, ik ben uw rebel'	251
HOOFDSTUK 17	
'Liefde is zoo'n wreede hond'	263
HOOFDSTUK 18	
Gelegenheidspenhouder	277
HOOFDSTUK 19	
Van Gabbatha naar Golgotha	289
HOOFDSTUK 20	
Schreurs en de muziek	303
HOOFDSTUK 21	
Liefde voor beeldend kunstenaars	319
HOOFDSTUK 22	
De vriendschap met Albert Kuyle	339
HOOFDSTUK 23	
Reisjournalist, geschiedschrijver en biograaf	353
HOOFDSTUK 24	
Leven na de dood	371
BIJLAGE OEUVRE SCHREURS	
Poëzie, toneelwerken en proza	385
Afkortingen	390
Noten	391
Register	419

Een introductie

I

Jacques Schreurs, priester-dichter. Na Guido Gezelle de grootste en laatste in Nederland. In 1893 geboren in Sittard en in 1966 te Weert overleden. Een miskend auteur? In ieder geval vergeten. Hij had zijn professe en de tijdgeest tegen. Geestelijken met literair talent werden ervan verdacht meer om de *Boodschap* dan om de poëzie te geven. Daarbij vergat hij naam te maken. Bescheidenheid sierde de kloosterling, die hij tevens was. Al bijna dood ontwaakte hij. Toen was het “te laat om mij op een leven te wreken dat bijna voorbij is gegaan”.¹ Wie kent hem nog? Wie kende hem buiten Limburg, waar hij het grootste deel van zijn leven doorbracht? Toch bezochten vele honderdduizenden van 1946 tot 1990 de door hem geschreven en herschreven *Passiespelen* van Tegelen. Slechts weinigen wisten dat hij de auteur was. En het miljoenenpubliek dat tussen 1978 en 1980 naar *Dagboek van een herdershond* keek, waande KRO-regisseur Willy van Hemert (1912-1993) als de schepper van de tv-serie en de bedenker van de populaire kapelaan Erik Odekerke. Van Hemert was evenwel ‘slechts’ de bewerker van Jacques Schreurs’ dappere trilogie *Kroniek eener parochie*.² Odekerke was Schreurs’ alter ego. Van Hemert deed weinig moeite de inmiddels overleden auteur eer aan te doen. En toen Albert Verlinde in mei 2021 in de media meldde dat hij van het *Dagboek* een musical wilde maken werd Schreurs’ naam opnieuw verzwegen.³ Schreurs miste node een claimende weduwe en respect eisende (klein)kinderen.

Schreurs had niet alleen het bezwaar priester en kloosterling te zijn, hij was ook nog eens Limburger. “Limburgers dichten te gemakkelijk,” oordeelde Hendrik Moller in een van zijn Maastrichtse lezingen.⁴ Schreurs wel het meest. Hij deelde in verhevigde mate het lot van zijn schilderende vrienden Henri Jonas (1878-1944), Joep Nicolas (1897-1972) en Charles Eyck (1897-1983), over wie de prof. J. (Ko) Sarneel cynisch schreef:

“Ik lees zo ongeveer dagelijks in een Limburgse krant dat Jonas een groot schilder was, dat Eyck en Nicolas grote schilders zijn. Bij elke culturele manifestatie in de provincie die ook door Limburgse autoriteiten met een speechje wordt opgeluisterd, hoor ik bevestigen dat Jonas een groot schilder was en dat Nicolas en Eyck grote schilders zijn. Elders in het land hoor ik dat heden zelden. Nog elders is het drietal even onbekend als u.”⁵

Op verzoek van het Limburgse comité 'Herdenking Jacques Schreurs msc' schreef ik in 1993 het boekje *De krekel op de harp*,⁶ dat verscheen ter gelegenheid van de honderdste geboortedag van de dichter. Mijn oorspronkelijke titel *Vreemde vogel onder zwarte kraaien* werd afgekeurd. Een vreemde vogel was hij, ook te midden van zijn dichtende 'soortgenoten', die andere zwartrokken: Th. Asselbergs, Antoon Binnewiertz, Lambert Bijnen, Anton van Delft, C.M. Doeswijk, Emile Fleerackers, Piet Heerkens, Vic. van Heeswijk, René Klinkenbergh, Christiaan Kops, Anton van Lierop, Herman Linnebank, Christaan Mertz, Bernard van Meurs, Maurits Molenaar, Willem Smulders, Hilarion Thans, Willem de Veer. En (nog) een reeks mindere goden. Schreurs wilde fulltime schrijver zijn: dichter, romancier, dramaturg, biograaf, journalist. Dat doel zou hij uiteindelijk bereiken, zij het met een voortdurend schuldgevoel, gevoed door verwijten zijn priesterschap te verwaarlozen. Verwijten van binnenuit en van buitenaf.

Wat aanvankelijk zijn inspiratiebron was, werd met de jaren steeds meer obstakel. De tijden veranderden. De boord begon soms te knellen. Het etiket *priester-dichter*, ten tijde van Guido Gezelle nog een aanbeveling, hinderde objectieve waardering en deed de verkoopcijfers geen goed. Uitgever Guus Bloemsma van Het Spectrum behandelde Schreurs daarom als burger-auteur. Hij wilde op de cover van Schreurs' boeken geen verwijzingen naar diens geestelijke status. Antireligieuze gevoelens bij het meer ontwikkeld lezerspubliek en bij recensenten deden zijn handel geen goed. De katholieke uitgever Paul Brand sr. wilde hem zelfs niet in zijn fonds.⁷

Sceptisis is begrijpelijk. Met veel gerijm ter ere van God en zijn lieve heiligen schreef menig geestelijke zich terecht de vergetelheid in. De markt werd overstelpt met pulp van 'gewijde' auteurs, dat, buiten het officiële circuit, verscheen bij eigen uitgeverijtjes, vaak voorzien van een hartelijke aanbeveling van een 'Bekende Roomse Nederlander' en in ieder geval voorzien van een *imprimatur, cum permissu superiorum* of *nihil obstat*. Oversten, kerkelijke overheden, censoren en andere boekbeoordelende instanties als Idil zagen toe. Talent werd onderdrukt, verliet het ambt of liet het niet tot een wijding komen: Leo Balet, Petrus Raeskin, Gerard Walschap, Anton van Duinkerken, Michel van der Plas en Bertus Aafjes.

Schreurs bleef. Ten koste van veel. Hoeveel werd na zijn dood extra duidelijk. Zijn nagelaten gedichten getuigen er van.

*Geen enkele tedere hand ook
Zal mij eenmaal de ogen sluiten,
Geen mond met een laatste kus
Een verbond bezegelen dat er niet was;
Ik zal eenzaam uitgaan,
Eenzamer dan ik ben ingegaan;
Eenzamer dan ik geweest ben,
Zal ik eenzaam zijn in mijn dood. Eenzaam!*

II

Jacques Schreurs was me als kind al vertrouwd. Mijn eerste ‘kennismaking’ met hem was in 1946, toen ik als zevenjarige samen met oom Sjeng Roeffen uit Well bij Bergen de eerste naoorlogse opvoering van het *Passiespel Van Gabbatha naar Golgotha*⁸ bezocht en zo behoorde tot de honderd- tot honderd-twintigduizend bezoekers, die dat jaar naar het openluchttheater in Tegelen trokken. Koningin Wilhelmina was er ook.

Het was een religieus spektakel. De pers volgde bakkersknechten en mijnwerkerszonen, die uitverkoren waren voor de rol van apostel en deswege hun baard moesten laten staan. Oom Sjeng kende sommigen van hen. Ik hield aan het Passiespel een muurtegeltje over met een onder het kruis vallende Christus. Een rib uit ooms lijf, ook al was hij oprichter van de Boerenbond van Bergen.⁹

Schreurs werd tijdens onze avond, na de ‘Rei der dochters van Jeruzalem’ – “Goede Jezus, rust in vrede, Goede Jezus goede nacht; alle smarten zijn geleden, Jezus alles is volbracht” – naar voren gehaald voor een huldiging. Hij moet zich opgelaten gevoeld hebben. Van lof, waardering, complimenten, publiek applaus diende een religieus af te zien. IJdelheid was een ondeugd op het niveau van onzedelijkheid. “God schenkt de mens talenten, die hij als Zijn instrument dient te ontwikkelen. Dichterlijk talent echter het minst,” schreef Van Duinkerken.¹⁰

Natuurlijk was hij geveleid. Nog meer toen hij aan koningin Wilhelmina zijn pas verschenen bundel oorlogsgedichten *Eiland der eenzamen*¹¹ mocht overhandigen. Hij had deze verzetsgedichten, deels geschreven tijdens zijn gevangenschap in Scheveningen, opgedragen aan “U, Majesteit, Koningin en Moeder van het uit bloed en tranen herboren Vaderland.” Nu stond hij tegenover haar. Ik las over deze eervolle gebeurtenis eerst een halve eeuw later, in de leggers van *De Limburger*. We waren er geen getuige van geweest. Oom Sjeng had de dood van Christus niet willen afwachten. We moesten nog een eind met paard en wagen.

III

Er is niet alleen door de omroep en de literaire wereld, maar ook binnen de MSC-familie, de priestercongregatie waar hij deel van uitmaakte, niet al te glorieus met Schreurs omgesprongen, niet tijdens zijn leven en niet na zijn dood. Terecht is het verweer dat een missiecongregatie geen literair genootschap is en dat Schreurs vanaf zijn 43ste nagenoeg werd vrijgesteld om te schrijven, maar toch. Zelden lof, veel bemoezucht. Schaars waren de complimenten, ook als deze geen kwaad meer konden. Zijn superieuren leken zich soms meer bewust van zijn marketingwaarde dan van zijn literair talent. Er werd nauwelijks opgetreden toen Willy van Hemert onder eigen naam met Schreurs’ *Kroniek eener parochie* aan de haal ging onder de titel *Dagboek van een herdershond*. Niemand drong ook aan op een tv-portret als introductie op de door de KRO uitgezonden serie, die het qua kijkcijfers (nog) beter deed dan Couperus’ *Eline Vere* bij de NCRV. Het ging grotendeels aan zijn superieuren voorbij dat zijn werk schoolboeken, literatuurgeschiedenissen en bloemlezingen haalde, dat hij regelmatig

werd geïnterviewd en gerecenseerd in krant, weekblad en op de radio, dat hij twee- tot driemaal per week het land in ging om te spreken over ‘Limburg toen en nu’, ‘Over humor’, ‘Dichterschap’, ‘Limburgs heiligen’ en ‘Beelden uit mijn kinderjaren’ of om bijdragen te leveren aan literaire avonden. Dat hij regelmatig op de radio (KRO en de Limburgse omroep vooral) zijn voordrachten verzorgde.

Een kwart eeuw na zijn dood, zo bleek na een in 1990 onder zijn confraters gedane oproep om herinneringen, was hij ook in eigen kring nagenoeg vergeten.

IV

In 2017 vroeg ik dr. Peter Nissen, theoloog, kerkhistoricus en hoogleraar Oecumenica aan de Radboud Universiteit in Nijmegen, wat te doen met de hoeveelheid materiaal, die ik in de loop der jaren van en over Schreurs verzameld had. Kende hij wellicht een geïnteresseerde? Hij antwoordde per ommekeer:

“Ik zou warm willen bepleiten om de kaartenbakken nog niet in een archief op te bergen (met het gevaar dat er nooit meer iemand naar kijkt), maar er zelf mee aan de slag te gaan. (...) Er is momenteel een groeiende belangstelling voor dichters en schrijvers die wellicht eerder interessant zijn als representant van hun tijd en van een cultuurstroming dan wegens de literaire kwaliteit van hun werk.”¹²

Hij beval de literaire theorie aan van de Zwitserse literatuurhistoricus Jérôme Meizoz, die zich, voortbouwend op Pierre Bourdieu, bezig houdt met de *postures* van literatoren. Een auteur scheidt van zichzelf verschillende beelden. Hij manifesteert zich op verschillende manieren, met verschillende literaire middelen. Afhankelijk van situatie en publiek poneert hij zich nu eens als de dienstbare en maatschappelijk betrokken auteur, dan weer als een wereldvreemde of avant-gardistische artiest, de *l'art pour l'art*-kunstenaar, de teruggetrokken kluisenaar, die de stilte prefereert boven de aandacht van de media, de rebel in een genoegzame omgeving, de moralist, de libertijn.

Ik aarzelde. Het leek me verstandiger het Schreurs-materiaal toch maar bij het Archief De Domijnen in Sittard, het Katholiek Documentatie Centrum in Nijmegen of het Literatuurmuseum in Den Haag af te leveren en begon aan de ordening. Bladerend en ordenend stuitte ik in de berg papier op een vergeten verslag van de viering van het honderdjarig bestaan van de congregatie Missionarissen van het H. Hart, het gezelschap waartoe Jacques Schreurs behoorde. Het verslag was voorzien van een foto. Ze was genomen in de als feestzaal ingerichte refter van het klooster in Tilburg anno 1955. Daar zat hij, Jacques Schreurs, de zestig gepasseerd, op de vijfde rij. Vóór hem voorname genodigden, onder wie een bisschop, generaal-oversten van bevriende congregaties en burgemeesters.¹³ Daarachter vier rijen nagenoeg lege stoelen. Hij zat daar moederziel alleen, met, zoals vaak op foto's, zijn linkerhand het hoofd ondersteunend. Was dit de plaats die de gevierde romanschrijver, dichter, toneelschrijver, essayist-journalist-publicist, inleider en causeur verdiende? Ongenode gast in eigen huis? Of

Jacques Schreurs, alleen, zittend op de derde rij tijdens de viering van het 100-jarig bestaan van de M.S.C. BHIC. Fotopersbureau Het Zuiden.

sloot hij zichzelf uit? “Wie ontnemt mij het gevoel dat er altijd één stoel, altijd één mens teveel is en dat ik die mens ben?” schreef hij.¹⁴ Niet hem, maar de Hilvarenbeekse volksschrijver Jan Naaijkens was gevraagd een revue te schrijven: *Dit is M.S.C.*

V

De foto intrigeerde mij. Ik zette me naast hem. Totale vreemden waren we al niet meer. We hadden elkaar tenslotte al eerder ontmoet, op afstand weliswaar, met oom Sjeng in Tegelen. En nadien heel nabij op het gymnasium in Velzen-Driehuis, tijdens de lessen van Neerlandicus Piet van Belkom, die generaties leerlingen besmette met zijn verslaving aan literatuur.¹⁵ De eenogige Van Belkom – zijn rechter verloor hij tijdens de Tweede Wereldoorlog aan een granaatsplinter – las alsof hij geen handicap kende. Hij droeg veel uit het hoofd voor. Vaak Herman Heijermans, op wie hij hoopte

te promoveren. Bij 'De vis wordt duur betaald', de klassieke regel uit *Op hoop van zegen*, wiste hij tranen weg. Veel later begrepen we waarom. God, wat hielden we van die man.

De Bredase kruidenierszoon Van Belkom was priester, zoals Schreurs. Volgens een kerkelijk college dat in 1937 beoordeelde of hij geschikt was voor het ambt, bezat hij een 'verstand meer dan gewoon' en 'won hij het in begaafdheid van zijn klasgenoten.' Na zijn wijding studeerde hij Nederlandse taal- en letterkunde en werd hij leraar. Hij was tamelijk modern van opvatting. Een publicatie in het tijdschrift *Ons Geestelijk Leven* over co-educatie en over 'intieme vriendschap' tussen jongens leverde hem conflicten op met conservatievere krachten binnen het katholiek onderwijs.¹⁶ Al snel belandde hij in een crisis. Hij twijfelde aan van alles, zelfs aan het bestaan van God. Het meest toch aan zichzelf. Hij trad uit.

Van Belkom besteedde in zijn lessen veel aandacht aan kleine, meest katholieke auteurs. Iedere week dicteerde hij zijn leerlingen een gedicht dat in een speciaal schrift geschreven en nadien van buiten geleerd diende te worden. *Memoriseren* was nog een verplicht vak. Verzen van Eric van der Steen, Frank Valkenier, Albertine Steenhoff-Smulders, Guillaume van der Graft, Jacqueline van der Waals, Anton van Duinkerken, A. Marja. En ook van Jacques Schreurs. Van Belkom maakte poëzie tastbaar, door auteurs binnen de school te halen. Anton van Duinkerken, imposant van gestalte en gebaar, vertelde over zijn verblijf in het gijzelaarskamp in Sint-Michelsgestel en droeg uit het hoofd *De wuivende* voor. De tekst was bekend en stond al in de schriften:

*'Mijn vrouw is de wuivende, die met haar zakdoek
in 't licht langs het korenveld gaat.
Zij zendt mij een uiterste teeken van liefde
nu zij mij, gedwongen verlaat.'*¹⁷

Jan Nowee, de auteur van de *Arendsoog*-boeken kwam ook.¹⁸ Hij werd niet tot de échte schrijvers gerekend. Hij was nerveus, misschien omdat zijn zoon Paul onder zijn gehoor was. De zoon zou na zijn vaders vroege dood de serie voortzetten. Geen lezer merkte een verschil.

Veel indruk maakte Eric van der Steen. De vlotte dichter-journalist. Hij wist alles van voetbal en rock and roll en sprak over liefde op een nog niet-gekende wijze. 'De beste platen breken een voor een,' citeerde hij uit een eigen gedicht. Hij kreeg een fles wijn mee.

En toen verscheen op een middag Jacques Schreurs. Een dichter in toog. Hij werd voorgesteld als 'de nieuwe Guido Gezelle', wat hem nog verlegener maakte dan hij al leek te zijn. Hij was het prototype van de dichter, althans gedroeg zich zo. Hij sprak zacht en melodieus. Hij was mooi om te zien. Hij bezat grijs golvend haar. Terwijl hij las bewogen zijn handen mee op de melodie van het vers. Hij vulde een heel lesuur met voornamelijk gedichten en ging zoals hij gekomen was. Stil en ingetogen. Hij liet ons achter met:

*Weet je nog van toen wij beiden
Kinderen nog in Limburg waren:
Blij als bloemen op zijn weiden
Vrij als vogels in zijn blaëren...*¹⁹

En met:

*'Uit al uw tuinen wierookt wadem van fijn fruit:
Appels en abrikozen –
De gele lucht wordt aan de kimmen roze
En op een dorpel ergens klinkt een klein geluid. (...).*²⁰

De voorkeur ging uit naar Eric van der Steen. De docent begreep dat wel.

VI

Er bleef een brief van Van Belkom aan Schreurs bewaard, geschreven op 5 oktober 1963. Hij was toen docent in Apeldoorn, op tijdelijke basis, en stond op uittreden. In de brief feliciteerde hij Schreurs met zijn gouden priesterjubileum en schreef vervolgens:

“Uw trouw aan het ambt is des te verdienstelijker omdat u als kunstenaar uiteraard meer moeilijkheden zult gehad hebben dan wij, gewone burgers. Ik dank u voor alles wat u voor mij en de school in Driehuis hebt gedaan, welke school ik intussen verlaten heb. Ik denk nog steeds met groot genoegen terug aan de keren dat u in mijn lessen bent geweest. Het waren hoogtepunten.”²¹

Jaren later zag ik hem terug, Van Belkom, de droomdocent, op het station van Amsterdam. Burger inderdaad. Hij droeg een sjofele loden jas en een gedateerde bril. Wie uittrad, ging met weinig naar huis. Ik herkende hem aan zijn blinde oog en hij zag het. Voor ik hem durfde aan te spreken, was hij opgelost in een groep reizigers, richting het Noorden. Mijn reis ging naar het Zuiden, naar Sittard, naar het achterland van Schreurs.

VII

Het werd uiteindelijk een lange, vaak langdurig onderbroken reis, waarvan nog maar weinigen het nut inzagen. Een lastige reis. “Van de waarheid weet ik dat zij gesluierd moet zijn om ons te blijven bekoren,” schreef Schreurs kort voor zijn dood. En: “Ik zal mij in stilten verbergen, mij opsluiten in stomheid; de hond zal blaffen, de haan kraaien, maar ik zal zwijgen”. Hij was geen open boek.

Veel dank ben ik verschuldigd aan historicus Antoine Jacobs. Hij voorzag de *Witte raaf* van talrijke kritische kanttekeningen en zorgde voor belangrijke aanvullingen. Veel aanmoedigingen bij deze onderneming ontving ik van de altijd inspirerende Peter Nissen,

emeritus-hoogleraar kerkgeschiedenis, cultuur in Brabant, spiritualiteitsstudies en oecumenica aan de universiteiten van Tilburg en Nijmegen.

Hulp ontving ik ook van de archivariissen van Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven in St. Agatha (Otto S. Lankhorst) en van het Archief De Domijnen Sittard-Geleen (Peer Boselie en zijn team). In zowel St. Agatha als in Sittard-Geleen zijn veel van de geraadpleegde documenten te vinden.

Nog veel anderen boden hulp en steun. Enigen dienen speciaal genoemd te worden. Ben Verberne, MSC-er zoals Jacques Schreurs, gunde me een blik achter de kloosterpoort en maakte me een ingewijde, Frans Bijnen, die me regelmatig moed indronk en bovenal mijn trouwe 'reisgenote' Tineke Mulder.

Voor een groot aantal informanten komt dit boek te laat. Hun wordt in tekst en voetnoot eer aangegaan.

Dank past ook uitgever Leon van Dorp, die het aandurfde om de *Witte raaf* zijn vleugels te laten uitslaan.

Theo Schouw, Helvoirt, december 2021

Deze uitgave werd financieel ondersteund door:

- Missionarissen van het Heilig Hart - Tilburg
- Stichting Sormani Fonds - Nijmegen

Moeder Anna

Sociale en economische factoren – familiegeschiedenis, opleiding, godsdienstigheid, gezondheid, financiële positie – speelden een belangrijke rol bij het aannemen van seminaristen. Acceptatie was geen sinecure. De kleinseminaries van de verschillende bisdommen (Hageveld, Kuilenburg, Beekvliet, Oudenbosch, Rolduc) konden vanwege het grote aanbod aan kandidaten selecteren aan de poort. Zonder goede referenties en geld kwam men daar niet makkelijk binnen. De leerlingen waren meest kinderen uit tenminste middenstandsgezinnen en van gegoede boerenfamilies. Werven was niet of nauwelijks nodig. Anders ging het eraan toe bij de ordes en congregaties. Met tijdschriften (annalen, missieblaadjes), het bezoeken van scholen en pastorieën en bij families thuis probeerden zij in contact te komen met kandidaten. Dominicanen, franciscanen, karmelieten, montfortanen, passionisten, witte paters, salesianen, priesters, paters en missionarissen van Heilig Hart of Heilige Harten, van het Allerheiligst Sacrament, het Goddelijk Woord of de Heilige Geest, assumptionisten en nog anderen visten in dezelfde vijver. Over het algemeen stelden zij minder zware financiële eisen en waren daardoor aantrekkelijker voor de arbeidende klasse. Onderling concurreerden zij door verschillen te accentueren. De een bood toekomstig werk onder gedepriiveerden in de Europese samenleving, de ander bekeringswerk onder IJslandse protestanten of avonturen in nauwelijks nog ‘ontgonnen’ landen waar kopensnellers actief waren en mensenvlees gegeten werd.¹ De MSC, de congregatie waar Jacques Schreurs voor zou kiezen, adverteerde met ‘Pater Jan en de kopensnellers.’²

Het meeste succes hadden de kloosterscholen toch met hun aanbod aan niet-bemiddelde ouders een solide opleiding en opvoeding aan te bieden voor relatief weinig geld en daarbij de garantie van een baan, een baan met aanzien bovendien. Grote gezinnen met slimme kinderen waren zo een makkelijke ‘prooi’. Wie afhaakte, had in ieder geval een goede basis voor succes in het burgerleven. Soms bezochten speciaal met werving belaste paters en lekebroeders pastorieën en lagere scholen, op zoek naar nieuw talent, naar nieuwe ‘roepingen.’ Soms ook ging roeping van oom op neef, van tante op nichtje, van buurmans zoon op buurjongen. Dan was de deal snel gesloten. Zo ging het bij Jacques Schreurs.

Op 12 maart 1907 schreef pastoor P.J. Swillens, van de Sint Stephanuskerk van Heel en Panheel aan de overste van de missionarissen van het Heilig Hart in Tilburg dat de

veertienjarige Jacques Schreurs, oudste kind van Jan Schreurs en Anna Brouns, “vurig, ja allervurigst, Missionaris wenscht te worden.”³ Swillens deed dat op voorspraak van zijn kapelaan, Henk Muermans, die nauwe contacten met het gezin onderhield.

Het echtpaar Schreurs was in 1896 met kind Jacques en veel armoe vanuit Sittard teruggekeerd naar Panheel. Vier jaar eerder was het uitgeweken om schande te ontlopen. De 26-jarige Anna was royaal in verwachting. Met haar bourgondisch lijf had ze haar zwangerschap lang verborgen kunnen houden. Maar eenmaal begint de tijd van het gefluister en het geroddel. Vooral aanstaand vader Jan, drie jaar ouder (1863-1928), had op verhuizing naar Sittard aangedrongen, temeer daar het gerucht zich verspreidde dat Anna niet van hem in verwachting was. ‘Meer kans op werk’ was een goed excuus.

Van Anna Brouns, een geboren en getogen Panheelse (1866-1944) hoefde dat niet zo nodig. Haar was de ‘schande’ geen al te grote zorg. Ze verliet Panheel, en haar moeder vooral, met tegenzin. Schaamte? Waarvoor, voor wie? Ze was daarmee haar tijd vooruit. Ze manifesteerde zich een leven lang als een sociaal vaardige, intelligente, onafhankelijke vrouw, superieur aan haar man, die als landknecht en nadien met het runnen van een kleine slagerij annex kroeg met niet al teveel succes de kost probeerde te verdienen. Zoon Jacques zou een leven lang het ‘moeten trouwen’ van zijn ouders verzwijgen. In *Sittard, gezien van uit mijn wieg*, dat als *Beelden uit mijn kinderjaren* had moeten

De Helstraat in Sittard. Het huis waar Jacques Schreurs ter wereld kwam, is inmiddels gesloopt. ADD, beeldbank.

verschijnen, prijst hij zijn moeder de hemel in.⁴ Ze had het talent om waar te nemen. Ze kon mooi schrijven. Haar brieven naar haar 'jongen' op het grootseminarie te Arnhem leveren het bewijs. Zij neemt hem mee de tuin in en wandelt denkbeeldig met hem op:

- ✧ *Moeder, wat zijn dat toch mooije roozenboompjes, roode, witte, geele. Die witte is bijzonder prachtig'.*
- ✧ Ja jongen, de witte roos is mijn lievelingsbloemetje.
- ✧ *En wat staan de piepers, erwten, boonen, sla, tomaatplanten, sjalotten, uyen, prij en de zweetvoeten prachtig.*
- ✧ Ja, Jac, dat is 't werk van Uwen vader. Die kunt gij tegenwoordig nergens vinden als in de tuin. Ten minste als Hij thuis is. Kom, mijn jongen, laat ons het pad afwandelen naar den boomgaard.
- ✧ *Wel Moeder, wat staat hier toch prachtig gras.*
- ✧ Ja, jongen, Uw vader heeft de vorige week twee runderen gekocht. Dat komt ons nu goed van pas...
- ✧ *En wat beloven de fruitboomen van 't jaar veel appels en peeren.*
- ✧ Ja ja, dat moogt gij wel zeggen. Maar jongen, daar denk ik ook nog een mooi duitje van te maken.
- ✧ *Kijk, kijk Moeder, wat zie ik nu, wat hangt die kerseboom toch volgeladen met kersen.*
- ✧ Ja, dat is juist de vrucht die ik boven alles kies, jongen. En toch is Uw Vader mij alle dagen er mee aan 't plagen dat ik er niet aan mag. Hij zegt dat Hij ze nu al gans heeft verkocht voor tien gulden.⁵

Moeder Anna verkende de wereld, ging vaak naar Maastricht en bezocht met enige regelmaat een nichtje in Brussel, maar keerde altijd weer graag terug op haar nest. *Reisduif* noemde zoon Jacques haar daarom. Vroom was ze ook. "Wanneer het heimwee, dat haar in Sittard nogal eens aan het hart schijnt te zijn gekomen, haar te machtig werd zocht ze troost in de basiliek van Onze Lieve Vrouw van het Heilig Hart."⁶

Het heimwee gold Panheel, woonoord van nog geen honderd mensen, gelegen op de scheidingslijn van zandgrond en rivierklei, kruispunt van wegen naar Heel, Thorn, Grathem en Wessem. Een dorp met arme boeren, die op kleine lapjes slechte grond knolgewassen, rogge en boekweit verbouwden. En eten voor alle dag. 's Winters stookten ze sparrennaalden en sprokkelhout, waarvan de harsige rook zich vermengde met de geur van gekookte aardappelen en uiensaus.

Het huis van Schreurs' jeugd, een pandje met gammele stallen, schuurtjes en een schaapskooi, liep uit op een beek.

"Schrijvertjes schreven er hun raadseltjes op het water en uit het sprot gesproten waterspinnen schoven er stroomop, stroomaf. Negenogen, dunne aal-achtige groene visjes, zaten er tros-gewijs vastgezogen op mosselschelpen en stenen; en trof men het, dan kon men er een pijlsnelle snoek voorbij zien schieten of hem een ogenblik roerloos tussen het kroos zien staan. Ik heb er leren spellen in het avontuurlijkste, het verrukkelijkste en diepzinnigste aller boeken: in dat der natuur."⁷

Anna Schreurs-Brouns (zittend) op bezoek bij familie in Brussel. ADD, Collectie Schreurs.

Moeder Anna wees zoon Jacques de weg naar een beter leven. Ze stimuleerde zijn 'roeping', haar angst om hem te verliezen ten spijt. Hij was een moederskind. Zij was ongekend aan hem gehecht. Ontroerend zijn de brieven - tientallen schreef ze hem, die ze 'lieve Zoon', 'liefste Zoon', zeer beminde Zoon' noemde. "Och was ik een vogelijf/immer zou ik bij Dich zijn," schreef ze in de marge van haar gelukwens aan de vooravond van zijn professie op 4 oktober 1913. "Noch nooit ben ik met zulk een geestdrift en liefde-ijver aan een briefje begonnen als vandaag, nu Gij de wereld vaarwel zegt met al haar schijngeluk en ijdele waan."⁸ Hij is voor haar "mijn zoete troost. Want nu ik hier zo eenzaam zit voel ik weer hoe hardt het mij viel dat ik U moest verlaten". Slapeloze nachten had zij "daar ik altijd dacht U niet te kunne geven wat gij noodig had".

Moeder Schreurs kon goed met de clerus van de kerk in Heel overweg. Ze was innemend, had een goed verhaal en een tap aan huis.

Er is nogal wat mythevorming rond haar en haar man ontstaan. Zoon Schreurs heeft daar een aardige bijdrage aan geleverd in zijn autobiografisch getinte werken *Het glazen paardje* (1946), *Mijn moeder Elisabeth* (1947), *Kroniek eener parochie* (1941-1948), *Kleine vertellingen* (1949) en via lezingen in het land, interviews en causerieën voor KRO en Regionale Omroep Zuid. Hij was als schrijver en verteller royaal in de gelegenheid het leven naar zijn hand te zetten. Waarheid en verlichtsel zijn bij hem moeilijk te scheiden. Nog minder bij de hem adorerende Sittardse onderwijzeres Theresia Spanjaard, die het gestencilde *Jacques Schreurs. Een waarachtig mens en kunstenaar* aan hem wijdde.⁹

Het huis van de familie Schreurs te Panheel. ADD, Collectie Schreurs.

De Sint-Stephanuskerk van Heel in 1941. RCE Amersfoort.

Zo komt in zijn en haar verhalen vader Jan Schreurs uit een welgestelde, liberaal gezin-
de familie, residerend in een basse-cour, met een zekere gerichtheid op de Franse cul-
tuur. Hij heette een tikkeltje bohemien te zijn en ging, hoewel wapenschuw, graag op
jacht. In feite was Jan, zoon van een Grathemse boer met wat kippen en ander klein-
vee, een ongeschoolde werkloze, die een baantje vond als slagersknecht in Waals Luik.
Hij stroopte graag en hing de flinke jongen uit in de kroeg en maakte een meisje uit